

ОТ СРЕДА НА НЕСИГУРНОСТ КЪМ НАЦИОНАЛЕН РАЗКОЛ – СЛУЧАЯТ СИРИЯ

Александър Димитров*

Увод

Кризата в Сирия е един от най-големите военно-политически конфликти след края на Великата африканска война през 2008 [1]. Неговата продължителност и протичането му в контекста на войната срещу Ислямска държава, го превърнаха в централна тема както за регионалните сили, така и за САЩ, Европейския съюз, Китай и Руската федерация. Шест години след избухването на войната през 2012 г. въпросите около бъдещето на сирийската държава все още остават открити. Темата Сирия продължава да вълнува българските и чуждестранни анализатори.

В България около темата за сирийския конфликт работят редица изследователи, сред които Любомир Кючуков, Владимир Чуков, Боян Хаджиев, Валентин Радомирски, Николай Слатински, Татяна Дронзина, Мартин Табаков и др., които разглеждат проблема в дълбочина и във взаимовръзка с други теми от международната сигурност – миграцията, ДАЕШ (Ислямска държава), енергийна сигурност, кюрдите, дестабилизацията на целия регион и т.н. В международен план интересът към проблематиката е още по-силен и се изследва активно. По някои от основните аспекти има значим брой публикации и завършени изследвания – по дипломатическите преговори около Сирия (Сам Хелър), американската намеса и ДАЕШ (Кевин Бенсън), справяне с хуманитарната криза (Амира Халуф), генезис на сирийския конфликт (Николаос Ван Дам), международното съперничество на интереси в Сирия (Кристофър Филипс, Мишел Рембо) и т.н.

Значително по-малко са публикациите, които разчитат на конфигурациите, очертани от различни индикатори и на тенденциите, които те постулират. Такъв е и случаят Сирия, където многогодишните тенденции при различните индикатори показват, че кризата е предизвестена и неминуема. Настоящата публикация разчита именно на този вторичен анализ на данни, чрез който ясно подкрепя горното твърдение. Индексите често се подценяват, като се забравя аналитичният потенциал, който стои зад тяхното изграждане. Те ясно показват определени благоприятни или неблагоприятни

* Александър Димитров, гл. асистент, доктор по политология, катедра "Политология", УНСС, email: a_dimitrov@unwe.bg

тенденции, в единия случай това следва да обнадеждава, докато в другия – следва да буди притеснения и необходимост от взимане на мерки.

Изложение

Основната цел на автора е да покаже как поддържането на трайна среда на несигурност около една държава неминуемо води "внос" на несигурност, което на следващ етап ще компрометира политически установения ред и икономическа стабилност на страната, което ще предизвика национален разкол. За осъществяването на заложените цели са изследвани последователно редица индикатори, които пряко свидетелстват за нивата на сигурност и несигурност в региона като общо и за Сирия в частност. Данните са почерпени от Индекса на провалени държави [2], Водният стрес индекс [3] и Индекса на човешко развитие [4], които разглеждани във взаимовръзка, очертават незавидното настояще на Сирия.

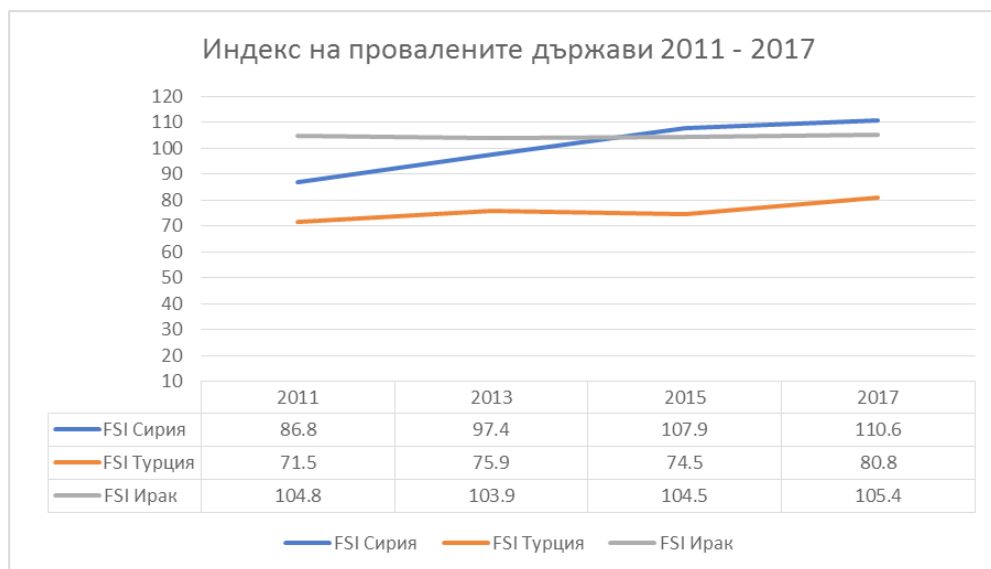
Основната теза на автора е, че трайното заобикаляне от обща среда на несигурност и заплаха неминуемо води до повишена несигурност в собствена държава и до риск от междудържавен или граждански конфликти. Придружена е от две хипотези. Първата се състои от обосноваването на предположение, че нарастващото състояние на несигурност може да се предвиди и да се вземат съответните по значение и реципрочност мерки. На следващо място идва разбирането, че при подценяването на очертаващите се рискове, националната държава може да претърпи национален разкол, който да разцепи националната тъкан за десетилетия напред.

Без съмнение всяка държава държи да е обградена от стабилни, сигурни и добре функциониращи съседи. От партньори, чието поведение може да предвиди и с които да развива добросъседски отношения. Европа има голямото преимущество да съществува в система от държави, които преимуществено се намират в такива отношения. Но още през 2005 г., когато за първи път беше реализиран ИПД, беше ясно, че държавите от Близкия Изток се намират в коренно противоположно измерение. Това е периодът на Великата африканска война, по-точно Първа и Втора Конгоанска война, които за периода 1996 – 2006 г. обхванаха Демократична република Конго, Ангола, Чад, Намибия, Зимбабве, Судан, Уганда, Руанда, Бурунди и над десет революционни движения, частни армии и племенни милиции (Reyntjens, 2009). Все още спорният въпрос за жертвите ги определя някъде между 2,5 и 5 млн. души, придружени от няколко милиона миграция поради войната. Към 2005 г. целият регион на Централна Африка е определен за критичен, а всички държави попадат в категорията провалени. Държава като Египет са определени като страна в риск заедно със Сирия, Пакистан, Узбекистан, а

Йемен и Ирак са в категорията провалени държави. Саудитска Арабия, Турция и Иран са определени като заплашени от риск (Malchow, 2005).

Началната точка на анализа очертава средата, заобикаляща Сирия и ясно я определя като среда на несигурност. Ситуацията остава непроменена и в следващите години, тя е непроменена през 2007 (Antal, 2008), 2008 и 2010 г. За период от пет години рисковата среда в региона не е преодоляна, а постепенно започва да се повишава. Влошават се социалните, икономически и политически индикатори, които отчита индекса в почти всички държави в региона. При пускането на данните за 2011 г. става ясно, че критично са се променили индикаторите на Иран, на Турция и Саудитска Арабия (Messner et al, 2011). През 2012 г. последва ново повишаване в стойностите на вече разгледаните държави, като под засилено внимание беше Сирия, където започнаха въоръжени сблъсъци между правителствени и бунтовнически сили (Messner et al, 2012). В своя анализ списание Форин Полиси отива по-далеч, като още тогава очертава ситуацията като по-критична и "рисува" ядрото на провалени държави от Киргизстан през Иран, Ирак и Сирия до Египет, Либия, Судан, Чад и Нигер чак до Сиера Леоне. Като и двата анализа показват, че това ядро е заобиколено от периферия в опасност или риск (Китай, Русия, Турция, Саудитска Арабия, Алжир и др.)

Данните за четирите свързани региона – Централна Африка, Северна Африка, Близък Изток, Централна Африка не се променят и в следващите две години след 2012, дори напротив, като в известна степен се подобряват показателите на Турция и Иран. През 2015 вече промененият Индекс на крехките/чупливите държави [5] ясно отрази това, което вече се случваше – през 2013 и особено 2014 г. като военна сила изгря Ислямска държава, а в Украйна се разрази истинска гражданска война между правителствените сили и отцепилите се Луганска и Донецка народна република. Индексът от 2015 г. поставя в групата на високорисковите държави всички от Руската Федерация през Украйна и Турция, през Судан та чак до Зимбабве (Foreign Policy, 2015). Дори да приемем, че поради известна геополитическа пристрастност тези резултати са леко завишени, налице е категорично повишаване на несигурността, особено в държавите пряко участващи в сирийския конфликт.

Фиг. 1.

През следващите години до 2018 г. имаше известна намаляване на интензитета на конфликтите, оформи се коалицията срещу Ислямска държава, прекратиха се сраженията в Украйна, стартираха опитите за преговори в Сирия, но какво остана. Очевидно сирийската държава е в руини. На нейна територия вече 6 години се води война, а милиони сирийски граждани се намират извън родината си, или са извършили вътрешна миграция в посока Дамаск. В продължение на 7 години Сирия бе заобиколена от държави в състояние на война (Ирак и Либия), а по-късно и от държави, обхванати от т. нар. "Арабска пролет" (Тунис, Египет, Йемен, Бахрейн и др.), повишаваха се и недоволството от управлението на Ердоган и Гюл в Турция. Тази трайно установена среда на несигурност влезе като пожар и в самата Сирия още през 2011 г. и ескалира във въоръжен конфликт през 2012 г. Очевидно е, че Башар Асад, който е президент още от 2000 г. и е подготвян да заеме поста още от 1994 г., не може да бъде обвинен в липса на политически опит. Очевидно има и други причини, които допълват международната рискова среда.

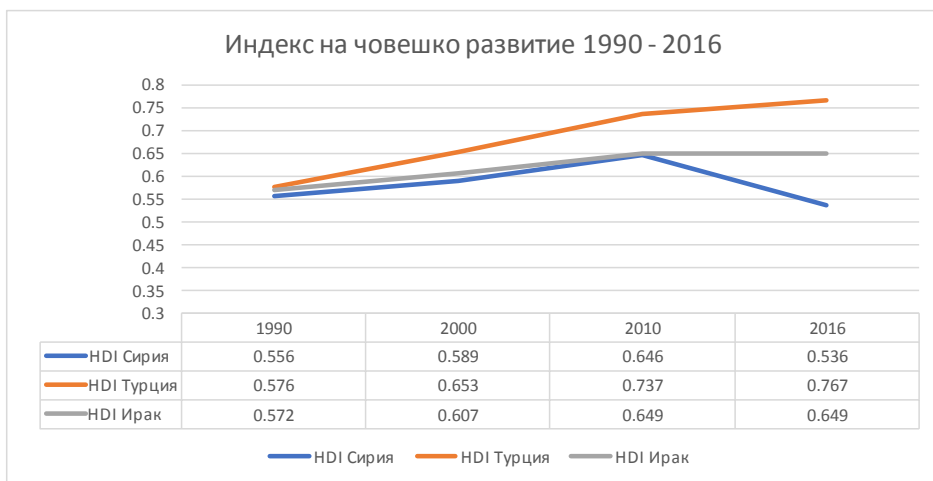
Според Индекса на икономическа комплексност от 2003 до 2011 г. Сирия се намира в постоянен търговски дисбаланс, който на моменти минава 8 млрд. долара (Observatory of Economic Complexity, 2018). Дори няма нужда да се коментира, че след това чак до 2016 г. въобще не може да се определи какво внася и какво изнася Сирия. От друга страна макроикономическите показатели на страната са стабилни, а БВП расте прогресивно. За съжаление

ние голяма част от приходите в бюджета отиват за погасяване на външния дълг на страната, качеството на живот не се променя кой знае колко, нито средният сирийски гражданин увеличава в достатъчна степен личното си и семейно благосъстояние (Traiding economics, 2018).

Към общата тенденция на несигурност може да се добави и още един допълнителен щрих. Още от 2002 г. Водният стрес индекс (Water stress/scarcity index) ясно очертава тежкото положение на целия регион, данните към 2012 – 2013 г. са дори още по-плашещи. В целия Близък изток над 80% от населението е подложено на висок стрес от недостиг на сладка вода, а специално в Сирия тя се използва изключително за нуждите на земеделието. Оскъдните водни ресурси се преексплоатират. Пример за това е Йемен, където дълбочината на кладенците се е увеличила с 50 метра, а количеството вода е намаляло с 2/3 пише в доклада за човешко развитие от 2009, подкрепено от изображенията на картографа Филип Рекашевич още през 2006 г. (Rekasciewicz, 2006). В периода 2007 – 2011 г. в Сирия трайно намаляват валежите на годишна база, като до известна степен се определят за най-ниските в рамките на последния век (Traiding economics, 2018). За една държава, която се намира в най-рисковата категория на Водния индекс, такова намаляване означава опустошаване на сектор земеделие и изобщо поставяне под заплаха на цялото селско стопанство. Не е случаен и фактът, че безработицата се удвоява след 2010 г.

За да е пълен анализът е необходим и кратък коментар върху Индекса за човешко развитие на ООН. Той е ясно проследим и се съставя за всяка държава още от 1990 г. Специално за случая Сирия Башар Асад встъпва в длъжност през 2000 г. и започва да управлява страната като плавно повишава жизнения стандарт. За съжаление при неговото управление Сирия не успява да излезе от категорията на средно развитите държави. Макар условията да се подобряват в периода 2000 – 2010 г. Сирия все повече изостава от своите конкуренти в региона, а след 2010 г. (две години преди избухването на конфликта) основните индикатори на индекса започват спад, като след 2012 г. се сричат надолу. Това важи както за очаквана продължителност на живота, така и за образование и приход на глава от населението (United Nations Development Programme, 2016). При сравнително еднаква рискова среда, близки климатични предизвикателства и взаимнообвързаност на икономиките в региона, всички съседи на Сирия се справят по-добре среднопретеглено за периода 2000 – 2017 г. Към момента Сирия е на 149 място по Индекс на човешко развитие, т.е. в категорията държавни с ниско човешко развитие, в компанията на Танзания, Ангола и Свазиленд. За справка Ирак е на 121 място, Саудитска Арабия е на 38, Иран е на 69, Египет е на 111, Оман е на 52, Турция на 71 (United Nations Development Programme, 2016). На практика има само едно изключение – Йемен със своето 168 място. Ясно се вижда из-

оставането на Сирия през годините и това е трябвало да послужи като ясен сигнал за политическото ръководство, че държавата привидно се развива, но на практика е в опашката на региона (Виж. фигура 2). Това означава, че всяка криза, която затруднява нейните съседи (вътрешна или външна), ще изисква повече усилие за преодоляване от страна на сирийската държава.

Фиг. 2.

Заклучение

Направеният анализ на индикаторите от зададената група индекси ясно подкрепя направените от автора хипотези. Индексите, разглеждани във взаимовръзка очертават, макар и условна, система на ранна сигнализация, която известява за натрупващи се и потенциално опасни проблеми и обстоятелства. Към днешна дата ясно могат да се потвърдят тенденциите, започнали още през 2010 г. Оформилата се и трайно задържаща се среда на несигурност се прехвърли и в рамките на сирийската държава. Политическото ръководство на страната не бе готово да се справи с едновременните климатични, икономически и социални предизвикателства – суша, плащания по външния дълг, съсипано земеделие, висока безработица и нарастващо социално напрежение. Направеният анализ нарочно се фокусира върху вътрешните измерения на Сирийската криза. С оглед на академичната коректност трябва да споменем, че съществуват и външни фактори, които се намесваха в различните етапи на развитие на кризата. Те изиграха ролята на катализатор, но в никакъв случай не са основни. Глобалните интереси на САЩ и Русия се балансират, балансират се и интересите на регионалните играчи – Турция,

Иран, Саудитска Арабия и Израел. Съществуването на този баланс извежда на преден план вътрешните противоречия, които са и основни за настоящия анализ.

Към днешна дата Сирия вече окончателно претърпя своя политически разкол. Това е най-тежкият политически резултат, по който може да протече или приключи едно вътрешнополитическо противопоставяне. От една страна, политическото ръководство запази своята власт (не се стигна до иракски или либийски сценарий), но заради това влезе в конфликт, прераснал в гражданска война. Този конфликт не бе предотвратен, не бе овладян и в крайна сметка се синхронизира като натиск с много по-голямата опасност, идваща от Ислямска държава. Сирийското правителство се оказва късогледо за далеч по-голямата опасност, а тя бе видима още през 2012. Само добрият случай на съвместните усилия от страна на външните балансьори в кризата позволи на Сирия да се спаси от опасността, която представляваше Ислямска държава. За милиони сирийци остава простият факт, че държавата не съумя да защити живота на близките им, собствеността им и достойнството им. И точно тук ще намира опора политическата опозиция на Башар Асад и ще продължи да го прави, така както по линията на комунизъм/антикомунизъм протича диалога в много от страните от Централна и Източна Европа.

На следващо място Сирия не успя да се справи и с крайно наболелия кюрдски въпрос. За всички е ясно, че към кюрдите в региона има политическа репресия, но с избухването на кризата те бяха оставени сами на себе си. Изолирани от основната територия те се сражаваха сами с бойците на Ислямска държава и постигнаха много. Доказаха, че могат да умират за земята, на която живеят. В хода на кризата политическото ръководство на Сирия не успя да намери верния тон и продължава да не го намира до днес. Сирийските кюрди са изгубени за каузата на сирийската държава. Башар Асад не можа да ги опази нито от бунтовниците, нито от ислямистите, нито от Турция. Именно затова кюрдите ще търсят решение по пътя на декомпозиция на националния субстрат и териториална независимост.

На трето място остава фактът, че между опонентите в сирийската криза се проля кръв. Трудно се изглаждат противоречия, които на първо място са наложили крайно ескалиране на вътрешния конфликт. Събитията напомнят на Югославската криза, а най-вероятно и решенията ще са с подобен характер. Дори днес напрежението между хървати, сърби и босненци е осезаемо без значение дали става въпрос за спортно мероприятие или дипломатическа среща. Същата съдба очаква и бъдещите политически ръководства на потенциалните сирийски държави.

В обобщение може да се каже, че националният разкол в Сирия се потвърждава. Той е продиктуван от серия обстоятелства – външни и вътрешни, които дискредитират напълно политическото ръководство на страната.

В резултат на това нацията губи своя интегритет на три равнища – политическо, като се разделя властващи и бунтовници; етнически – кюрди и сирийци; и хуманитарно – на защитени от правителството и изоставени да се спасяват сами милиони сирийски граждани. Такъв разкол едва ли ще бъде преодолян скоро и ще съпътства живота на следващите няколко поколения сирийци.

Бележки:

[1] Първата и Втората конгоанска война обхващат периода от 1996 – 2006. Периодът е познат и като Голямата (Великата) африканска война. В разгара на конфликта се включват почти всички държави от Централна Африка, жертвите са няколко милиона, а цели територии са напълно обезлюдени.

[2] Индексът на провалените държави – годишен доклад, разработен като показатели и оценка от Фонда за мир и сп. Форин полиси. Целта е да определи устойчивостта на страните спрямо вътрешни и външни конфликти, социални, политически и икономически кризи и др.

[3] Водни стрес индекси – индикатори, които определят достъпа до сладка вода на населението, възможността за използването и в производството, достатъчността и като основно благо, социалната тежест на водата и т.н.

[4] Индекса на човешко развитие е разработен от ООН и ранкира държавите в четири качествени категории. Страните са сравнявани по продължителност на живота, образование и доходност.

[5] Създателите на Индекса на провалените държави решават да внесат корекция като заместят "провалени" с "чупливи/крехки", за да отразят по-добре промененият вътрешен класификатор на индекса.

Референции:

Reyntjens, F. (2009), *The Great African War. Congo and Regional Geopolitics, 1996 – 2006*, Cambridge University Press, New York, NY

Malchow, J. (2005), *The Failed States Index Map*, available at <http://www.dartblog.com/data/2005/07/003276.php> (accessed 19 July 2018)

Antal, D. (2008), *Jane's Country Risk, Failed State Index: EU and Neighbors in Light of Global Risk Assessment*, available at <https://central.blogactiv.eu/2008/03/29/janes-country-risk-failed-state-index-eu-and-neighbors-in-light-of-global-risk-assessment/> (accessed 19 July 2018)

Messner et al, (2011), *The Failed State Index 2011*, The Fund for Peace, Washington, D.C.

Messner et al, (2012), The Failed State Index 2012, The Fund for Peace, Washington, D.C.

Foreign Policy, (2015), Fragile State Index, available at <https://foreignpolicy.com/fragile-states-index-2016-brexit-syria-refugee-europe-anti-migrant-boko-haram/> (accessed 19 July 2018)

Observatory of Economic Complexity, (2018), Economic Complexity of Syria, available at <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/syr/> (accessed 19 July 2018)

Trading Economics, (2018), Syria – Economic Indicators, available at <https://tradingeconomics.com/syria/indicators> (accessed 19 July 2018)

Rekacewicz, Ph., (2006), Water Scarcity Index, available at <http://www.grida.no/resources/5586> (accessed 19 July 2018)

United Nations Development Programme, (2016), Human Development Index and its Components, available at <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI> (accessed 19 July 2018)

ОТ СРЕДА НА НЕСИГУРНОСТ КЪМ НАЦИОНАЛЕН РАЗКОЛ – СЛУЧАЯТ СИРИЯ

Резюме

Сирийската криза е сред най-устойчивите и драматични конфликти на ХХI век. Превърна се в пресечна точка на глобалните интереси на великите сили, диспозициите на регионални играчи и в поле за реализиране на хибридни и прокси войни. Целта на статията е да покаже как поддържането на заобикаляща среда от несигурност води до възпроизводство на несигурност дори в привидно стабилни държави. За целта се проследяват Индексът на провалените държави (2005 – 2017), Водните индекси (на напрежение, недостатъчност и риск) и др., като се съпоставят с ръста на политическо напрежение в Сирия. Анализът показва, че рисковата среда води до катастрофални последици – от икономическа разруха до национален разкол. Статията нагледно представя употребата на индекси като аналитичен инструмент, обясняващи генерирането на определени политически процеси, обявени за "невидими", допреди тяхното избухване.

Ключови думи: Сирия, Индекс на провалените държави, криза, политически разкол, война.

JEL: D70, D74, D81, F51, H56, I31

FROM AN ENVIRONMENT OF UNCERTAINTY TO NATIONAL DISRUPTION – THE CASE OF SYRIA

Aleksandar Dimitrov*

Abstract

The Syrian crisis is one of the most persistent and dramatic conflicts of the 21st century. It has become a crossroad of the global interests of the great powers, the dispositions of regional players, and a field for the realization of hybrid and proxy wars. The aim of the article is to show how maintaining an environment of uncertainty leads to the reproduction of uncertainty even in seemingly stable countries. For this purpose, the Index of Failing States (2005 – 2017), Water Indices (Tensions, Scarcity and Risks), etc., are being traced and compared with the rise of political tensions in Syria. The analysis shows that the risky environment leads to catastrophic consequences - from economic ruin to national disruption. The article demonstrates the use of indexes as an analytical tool explaining the generation of certain political processes declared as "invisible" before their outbreak.

Key words: Syria, Index of Failed States, crisis, political disruption, war.

JEL: D70, D74, D81, F51, H56, I31

* Aleksandar Dimitrov, Chief Assistant Prof., PhD, Department of Political Science, University of National and World Economy, Sofia, email: a_dimitrov@unwe.bg